

หลักเกณฑ์ในการกำหนดว่าลูกหนี้ผิดนัด

ผิดนัดเพราะหนี้ถึงกำหนดชำระและเจ้าหนี้ให้ค่าเตือนแล้ว ลูกหนี้ยังไม่ชำระหนี้

มาตรา 204 วรรคแรกบัญญัติว่า "ถ้าหนี้ถึงกำหนดชำระแล้วและภายหลัง
แต่นั้นเจ้าหนี้ได้ให้ค่าเตือนลูกหนี้แล้ว ลูกหนี้ยังไม่ชำระหนี้ไซ้ ลูกหนี้ได้ชื่อว่าผิดนัด
เพราะเขาเตือนแล้ว"

เพียงการที่หนี้ถึงกำหนดชำระซึ่งหมายถึงหนี้ถึงเวลาที่เจ้าหนี้จะพึงเรียก
ให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้¹ แม้ลูกหนี้ยังไม่ชำระหนี้ก็ยังไม่ถือว่าลูกหนี้ผิดนัด จนกว่าเจ้าหนี้
จะให้ค่าเตือนไปยังลูกหนี้แล้ว แต่ลูกหนี้ยังไม่ชำระหนี้อีก จึงจะถือว่าลูกหนี้ผิดนัด

การเตือนของเจ้าหนี้ดังกล่าว หมายถึงการที่เจ้าหนี้เรียกร้องทวงถามไป
ยังลูกหนี้ว่าให้ทำการชำระหนี้ ซึ่งเหตุผลที่กฎหมายกำหนดให้เจ้าหนี้ต้องเตือนหรือ
เรียกร้องทวงถามไปยังลูกหนี้ให้ชำระหนี้เสียก่อน หากลูกหนี้ยังไม่ชำระจึงจะตกเป็น
ผู้ผิดนัดนั้นก็คือเพื่อให้ลูกหนี้ได้ทราบว่าถึงเวลาที่เจ้าหนี้ประสงค์จะ ได้รับชำระหนี้แล้ว
หากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้อีกจะทำให้เจ้าหนี้เสียหายได้ ซึ่งแม้ว่าหนี้ถึงกำหนดเวลา

¹ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติ-
กรรมและหนี้ เล่ม 2 ภาคจบบริบูรณ์ (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,
2527), หน้า 527.

ชำระอยู่แล้วก็ตาม แต่หากไม่ใช่กำหนดเวลานั่นอนตามวันแห่งปฏิทิน ก็อาจยังไม่เป็นการแน่นอนว่าเจ้าหนี้ประสงค์จะรับชำระหนี้แล้วหรือไม่ เช่นกรณีไม่ได้กำหนดเวลาชำระหนี้ไว้ และไม่อาจอนุมานจากพฤติการณ์ได้ว่าถึงกำหนดเวลาชำระหนี้เมื่อใด ซึ่งกฎหมายให้ถือว่าหนี้ถึงกำหนดชำระโดยพลัน กล่าวคือเจ้าหนี้มีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ตั้งแต่วันที่ตามมาตรา 203 แต่เจ้าหนี้ก็อาจยังไม่ประสงค์จะรับชำระหนี้ในขณะนั้นก็ได้ แต่เมื่อเจ้าหนี้ให้คำเตือนหรือเรียกร้องทวงถามให้ลูกหนี้ชำระหนี้แล้ว ก็เป็นการกระทำที่กำหนดเวลาชำระหนี้มีความแน่นอนให้ลูกหนี้ทราบว่าต้องทำการชำระหนี้

การที่เจ้าหนี้จะเตือนหรือเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ต้องเป็นเวลาที่หนี้ถึงกำหนดชำระแล้ว เพราะหากยังไม่ถึงกำหนดเวลาชำระหนี้ เจ้าหนี้ย่อมยังไม่อาจใช้สิทธิเรียกให้ชำระหนี้ และลูกหนี้ก็ยังไม่ยอมชำระหนี้ได้ เช่น กรณีมีเงื่อนไขเวลาเป็นประโยชน์แก่ลูกหนี้แต่อาจเป็นไปได้ว่าในขณะที่เจ้าหนี้ส่งคำเตือนนั้น หนี้ยังไม่ถึงกำหนดเวลาชำระ แต่ในเวลาต่อมาคำเตือนนั้นถูกส่งไปถึงลูกหนี้ ปรากฏว่าหนี้ถึงกำหนดเวลาชำระแล้ว ก็ยังถือว่ามี การส่งคำเตือนโดยชอบแล้ว เพราะต้องถือเอาเวลาที่คำเตือนมีผลทางกฎหมายเป็นสำคัญ ซึ่งการเตือนของเจ้าหนี้ก็เป็น การแสดงเจตนาอย่างหนึ่ง และตามมาตรา 130 บัญญัติว่า "การแสดงเจตนาทำให้แก่บุคคลผู้อยู่ห่างโดยระยะทาง ย่อมมีผลนับแต่เวลาที่ไปถึงคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งนั้นเป็นต้นไป..."

ตามบทบัญญัติในมาตรา 204 วรรคแรกดังกล่าว ไม่ได้กำหนดวิธีการในการเตือนจึงอาจเป็นการเตือนโดยวาจา ลายลักษณ์อักษรหรืออื่น ๆ ที่สื่อความหมายตามเจตนาของเจ้าหนี้ว่าประสงค์จะได้รับชำระหนี้ก็ใช้ได้ แม้แต่การฟ้องคดีต่อศาลเพื่อขอบังคับชำระหนี้ ก็ถือเป็นการเตือนได้² (แต่มีผลเป็นการเตือนโดยชอบเมื่อมี

² ตามกฎหมายเยอรมันก็ไม่ได้กำหนดวิธีการในการเตือนของเจ้าหนี้เช่นกัน ดู E.J. Cohn, Manual of German Law Vol.I (New York : Oceana Publication Inc., 1968), P. 117.

การส่งหมายเรียกและสำเนาคำฟ้องไปยังลูกหนี้ ตามหลักในมาตรา 130 ดังกล่าว³

แตกต่างกับกฎหมายอิตาลี ซึ่งกำหนดว่าการเคลื่อนไหวของเจ้าหนี้ดังกล่าวต้องทำเป็นหนังสือทวงหนี้หรือคำร้องที่ทำเป็นลายลักษณ์อักษร⁴ ตามหลักกฎหมายฝรั่งเศสก็มีการกำหนดวิธีการในการเคลื่อนไหวของเจ้าหนี้ด้วย โดยกำหนดให้ต้องมีการส่งคำบอกกล่าวชนิดที่เรียกว่า sommation โดยเจ้าพนักงาน huissier ซึ่งเป็นเจ้าพนักงานของศาลไปยังลูกหนี้ หรือโดยวิธีการอื่นได้แก่การฟ้องคดีต่อศาลหรือการส่งหมายเรียกของศาล (citation en justice)⁵ ทั้งที่ความจริงแล้ว ตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสมาตรา 1139 กำหนดเพียงให้ทำเป็นลายลักษณ์อักษร

³ เกี่ยวกับกรณีกำหนดเวลาชำระหนี้ไม่ใช่ตามวันแห่งปฏิทิน มีปัญหาว่าจะต้องบอกกล่าวหรือเคลื่อนไหวให้ชำระหนี้ก่อนฟ้องคดีหรือไม่นั้นได้วิเคราะห์ไว้แล้วในบทที่ 2 แต่การใช้การฟ้องคดีเป็นการเคลื่อนไหวอันมีผลให้ลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดเมื่อส่งหมายเรียกสำเนาคำฟ้องไปยังลูกหนี้แล้วนั้นเท่ากับว่าสิทธิที่เจ้าหนี้จะเรียกให้ลูกหนี้รับผิดฐานผิดนัดเกิดขึ้นภายหลังการฟ้องคดีแล้ว ไม่ใช่เป็นสิทธิที่มีอยู่ในขณะฟ้องคดี จึงอาจเรียกร้องค่าเสียหายอันเกิดจากการผิดนัดในคดีนี้ไม่ได้ ซึ่งแตกต่างจากกรณีที่ลูกหนี้ผิดนัดอยู่ก่อนแล้ว แต่ไม่ปรากฏวันที่แน่ชัดว่าผิดนัดเมื่อใด ศาลนิพากษาให้ลูกหนี้รับผิดนับแต่วันฟ้อง (คำนิพากษาฎีกาที่ 1272/2501) แต่อย่างไรก็ดีหากพิจารณาในแง่ที่ว่าดอกเบี้ยและค่าเสียหายอันเกิดจากการผิดนัดนั้น เป็นส่วนหนึ่งของหนี้เดิมโดยขาดทนการที่เจ้าหนี้ยังไม่ได้รับชำระหนี้เดิมอย่างถูกต้องแล้ว อาจเห็นไปได้ว่าเมื่อเจ้าหนี้มีสิทธิฟ้องเรียกให้ชำระหนี้เดิมแล้ว ก็ย่อมเรียกดอกเบี้ยและค่าเสียหายดังกล่าวในคดีเดียวกันได้ด้วยเพราะเป็นเรื่องที่สืบเนื่องมาจากหนี้เดิมนั้นเอง ซึ่งมีคำนิพากษาฎีกาที่ 2825/2525 วินิจฉัยว่าส่วนสินจ้างทนการบอกกล่าวล่วงหน้านั้นเมื่อลูกจ้างฟ้องเรียกให้ชำระหนี้พร้อมดอกเบี้ยนับแต่วันเลิกจ้างโดยมิได้ทวงถามก่อนศาลนิพากษาให้ได้รับดอกเบี้ยนับแต่วันฟ้อง (คำนิพากษาฎีกาที่ 1178/2519 ประกอบ)

⁴ Mario Beltramo, Giovanni E. Longo and John Henry Merryman, The Italian Civil Code (New York : Oceana Publications Inc., 1969), P. 322.

⁵ Barry Nicholas, French Law of Contract (London : Butterworth & Co., 1982), P. 232.

หรือการกระทำอื่นที่มีค่าเท่ากัน⁶ แต่วิธีการในการเตือนตั้งที่กล่าวเป็นวิธีปฏิบัติที่เกิดจากการแปลความจากบทบัญญัติของกฎหมายอีกชั้นหนึ่ง⁷ ซึ่งการกำหนดวิธีการในการเตือนน่าจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อตัดปัญหาในการพิสูจน์พยานหลักฐานว่ามีการเตือนให้ชำระหนี้แล้วจริงหรือไม่เป็นสำคัญ ซึ่งในทางปฏิบัติแม้ไม่มีการกำหนดวิธีการในการเตือนไว้ เจ้าหนี้ก็ควรจะต้องมีความรอบคอบจัดการตามวิธีการที่เหมาะสม ตามกฎหมายไทย จึงไม่ได้กำหนดวิธีการไว้อย่างในประเทศอื่นที่กล่าวข้างต้น

มีปัญหาต่อมาว่าเมื่อเจ้าหนี้ให้คำเตือนแก่ลูกหนี้แล้ว หากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ในทันทีนั้น ลูกหนี้จะตกเป็นผู้ผิดนัดเลยหรือไม่? หรือต้องให้เวลาพอสมควรเพื่อให้ลูกหนี้เตรียมการชำระหนี้เสียก่อน? เห็นว่าตามกฎหมายไทยมิได้กำหนดให้เจ้าหนี้ต้องให้เวลาแก่ลูกหนี้หลังจากให้คำเตือนแล้ว หากแต่บัญญัติชัดเจนว่า "ถ้าหนี้ถึงกำหนดชำระแล้ว และภายหลังแต่นั้นเจ้าหนี้ได้ให้คำเตือนลูกหนี้แล้ว ลูกหนี้ยังไม่ชำระหนี้ไซ้ร้ ลูกหนี้ได้ชื่อว่าผิดนัด เพราะเขาเตือนแล้ว" ซึ่งเป็นบทบัญญัติแจ้งชัดว่าเมื่อเตือนแล้วลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ ส่อมเป็นการผิดนัดทันที ทั้งนี้เพราะเมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระแล้ว ลูกหนี้พึงต้องตระหนักว่าเจ้าหนี้อาจมาเตือนเมื่อใดก็ได้ จึงควรเตรียมการชำระหนี้ไว้เพื่อจะชำระหนี้ได้ทันทีเมื่อมีคำเตือนมาถึง ส่วนในบางกรณีที่ลูกหนี้อาจมีเหตุจำเป็นไม่สามารถชำระหนี้ได้ทันทีในขณะนั้น ก็เป็นเรื่องที่ลูกหนี้จะอ้างข้อยกเว้นอันทำให้ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัดตั้งที่บัญญัติไว้ในมาตรา 205 ว่า "ตราบใดการชำระหนี้นั้นยังมีได้กระทำการอันใดอันหนึ่งซึ่งลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบ

⁶ John H. Crabb, The French Civil Code (as amended to July 1, 1976) (New Jersey: Fred B. Rothman & Co., 1977), P. 222.

⁷ Barry Nicholas, French Law of Contract, P. 232.

ตราบนั้นลูกหนี้ยังหาได้ชื่อว่าผิดนัดไม่" อันแตกต่างจากหลักเกณฑ์ในกฎหมายดัตช์ ซึ่งกำหนดให้เจ้าหนี้ต้องส่งหนังสือทวงถามไปยังลูกหนี้ และกำหนดเวลาที่แน่นอนเป็นระยะเวลาพอสมควรให้ลูกหนี้ปฏิบัติการชำระหนี้ หากลูกหนี้ไม่ชำระภายในกำหนดตามหนังสือทวงถามจึงจะตกเป็นผู้ผิดนัด ที่แตกต่างกันเช่นนี้เพราะมูลฐานในการกำหนดให้เจ้าหนี้ส่งค่าเตือนไปยังลูกหนี้ตามกฎหมายดัตช์ ไม่ใช่เพื่อทำให้ลูกหนี้ผิดนัด แต่เพื่อกระทำให้ลูกหนี้ทราบว่าเจ้าหนี้ประสงค์จะรับชำระหนี้จึงต้องให้เวลาแก่ลูกหนี้เมื่อปฏิบัติการชำระหนี้^๑ ซึ่งแม้เหตุผลดังกล่าวจะเป็นทำนองเดียวกันกับการเตือนตามกฎหมายไทยก็ตาม แต่ก็แตกต่างกันที่ตามเจตนารมณ์ของกฎหมายไทยกำหนดให้ลูกหนี้ต้องพร้อมที่จะทำการชำระหนี้ทันทีที่เจ้าหนี้ส่งค่าเตือนมาถึง ในเมื่อหนั้นนั้นถึงกำหนดชำระอยู่แล้ว

แต่อย่างไรก็ดี การที่เจ้าหนี้เตือนให้ลูกหนี้ชำระหนี้ นั้น หากเจ้าหนี้ได้ให้เวลาแก่ลูกหนี้ ก็ต้องถือเอาเจตนาของเจ้าหนี้ที่ให้เวลาแก่ลูกหนี้ในการชำระหนี้ นั้นเป็นสำคัญ ซึ่งกรณีนี้ลูกหนี้จะผิดนัดต่อเมื่อล่วงพ้นกำหนดเวลาที่เจ้าหนี้กำหนดตามค่าเตือนนั้น มิใช่ผิดนัดทันทีที่เตือนแล้วยังไม่ชำระหนี้ แต่การกำหนดเวลาดังกล่าวน่าจะต้องเป็นกำหนดเวลาที่แน่นอนด้วย เพราะหากไม่ได้กำหนดเวลาที่แน่นอนก็ไม่อาจจะชี้ชัดได้ว่าลูกหนี้จะเริ่มผิดนัดนับแต่เวลาใด จะกลับไปนับเอาตั้งแต่เวลาที่เจ้าหนี้ให้ค่าเตือนก็เห็นจะกระทำไม่ได้ เพราะเจ้าหนี้ได้ยินยอมให้เวลาแก่ลูกหนี้ อันเป็นการสละสิทธิที่จะถือว่าลูกหนี้ผิดนัดทันทีที่เตือนเสียแล้ว ซึ่งกรณีเช่นนี้อาจเป็นผลเสียให้เจ้าหนี้ต้องเตือนหรือกำหนดเวลาที่แน่นอนอีกครั้งหนึ่ง

^๑ D.C. Fokkema, J.M.J.Chorus, E.H.Hondius and E.Ch. Lisser, Introduction to Dutch Law for Foreign Lawyers (Deventer : Kluwer , 1978), P. 119.

ผิดนัดเพราะไม่ชำระหนี้จนพ้นกำหนดเวลาชำระหนี้ตามวันแห่งปฏิทิน

มาตรา 204 วรรค 2 บัญญัติว่า "ถ้าได้กำหนดเวลาชำระหนี้ไว้ตามวันแห่งปฏิทินและลูกหนี้มิได้ชำระหนี้ตามกำหนดไซ้ร้ ท่านว่าลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดโดยมิพักต้องเตือนเลข วิธีเดียวกันนี้ท่านให้ใช้บังคับแก่กรณีที่ต้องบอกกล่าวล่วงหน้าก่อนการชำระหนี้ ซึ่งได้กำหนดเวลาลงไว้อาจคำนวณนับได้โดยปฏิทินนับแต่วันที่ได้บอกกล่าว" ซึ่งมีใจความตรงกันกับในประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 284 วรรค 2 บัญญัติไว้แปลความเป็นภาษาอังกฤษได้ว่า If a time by the calendar is fixed for the performance, the debtor is in default without warning if he does not perform at the fixed time. The same rule applies if a notice is required to precede the performance, and the time is fixed in such manner that it may be reckoned by the calendar from the time of notice.^๑

ในส่วนนี้มีข้อถ่วงพิจารณา ดังนี้

1. มาตรา 204 วรรค 2 ข้างต้นกล่าวถึงกรณีกำหนดเวลาชำระหนี้ตามวันแห่งปฏิทินอย่างหนึ่ง กับกรณีที่ต้องบอกกล่าวล่วงหน้าก่อนการชำระหนี้ ซึ่งได้กำหนดเวลาลงไว้อาจคำนวณนับได้โดยปฏิทินนับแต่วันที่บอกกล่าวอีกอย่างหนึ่ง จึงมีปัญหาว่หากเป็นกรณีที่กำหนดเวลาชำระหนี้มิได้กำหนดไว้ตามวันแห่งปฏิทินโดยตรง แต่อาจคำนวณนับได้ตามปฏิทิน จะอยู่ในบังคับของมาตรา 204 วรรค 2 หรือไม่?

^๑ Chung Hui Wang, The German Civil Code (London : Stevens and Sons Ltd., 1907), P. 64-65.

ตามตัวบทของมาตรา 204 วรรค 2 ฉบับภาษาอังกฤษใช้คำว่า "If a time by the calendar is fixed for the performance" ซึ่งแปลว่าถ้าได้กำหนดให้ชำระหนี้ตามเวลาแห่งปฏิทิน อันน่าจะให้ความหมายที่ถูกต้องกว่าในฉบับภาษาไทย ซึ่งใช้คำว่า "กำหนดเวลาชำระหนี้ตามวันแห่งปฏิทิน"¹⁰ ประกอบกับเหตุผลของกฎหมายที่กำหนดให้กรณีนี้ลูกหนี้ผิดนัดโดยไม่ต้องเดือนก็เพราะลูกหนี้ทราบกำหนดเวลาที่แน่นอนตามปฏิทินอยู่แล้วว่าต้องทำการชำระหนี้ ไม่มีทางที่ลูกหนี้จะเข้าใจเป็นอย่างอื่นว่ายังอาจจะไม่ต้องชำระหนี้ได้อีก ทั้งลูกหนี้ย่อมต้องตระหนักว่าเมื่อมีกำหนดเวลาไว้แน่นอนอันทราบได้โดยปฏิทินเช่นนี้ เจ้าหนี้ย่อมประสงค์จะได้รับชำระหนี้ตามที่กำหนดนั้น หากไม่ได้รับชำระหนี้อาจเสียหายได้ จึงไม่จำเป็นต้องเดือนกันอีก ดังนั้น ในกรณีกำหนดเวลาชำระหนี้เป็นรายเดือนหรือปีหรืออื่นๆ ที่อาจคำนวณได้ว่าจะเป็นเวลาใดที่แน่นอนตามปฏิทินก็อยู่ในความหมายและบังคับของมาตรา 204 วรรค 2 ข้างต้นตามนัยคำพิพากษาฎีกาที่ 1165/2499 ซึ่งวินิจฉัยว่าทำสัญญาเช่ามีกำหนด 3 ปี มีข้อสัญญาระบุวันเริ่มต้นและวันสิ้นสุดแห่งการเช่าไว้ตามวันแห่งปฏิทิน กับมีข้อสัญญาด้วยว่า ผู้เช่าจะต้องชำระค่าเช่าล่วงหน้าทุก ๆ ปี พอถือได้แล้วว่าได้มีการกำหนดวันชำระหนี้ไว้ตามวันแห่งปฏิทิน ถ้าผู้เช่าไม่ชำระค่าเช่าให้ภายในวันที่ซึ่งเป็นวันครบรอบปีตามสัญญา ผู้เช่าก็ตกเป็นผู้ผิดนัดโดยมิพักต้องเดือนอีก เปรียบเทียบกับในกฎหมายเยอรมันก็เป็นทำนองเดียวกัน กล่าวคือแม้มิได้ระบุวันที่ชัดเจนตามวันปฏิทินแต่คำนวณนับได้ว่าตรงกับวันใด เช่น กำหนดชำระ "ก่อนสิ้นเดือนพฤษภาคม"¹¹ หากสิ้นวันที่ 31 พฤษภาคม แล้วยังไม่มีการชำระก็ถือว่าลูกหนี้ผิดนัด นอกจากนี้ผู้

¹⁰ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 2 ภาคจบบริบูรณ์ (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2527), หน้า 543.

¹¹ E.J. Cohn, Manual of German Law Vol.I, P. 121.

เขียนยังเห็นว่ากรณีกำหนดเวลาชำระหนี้โดยอาศัยกิจการอันใด เช่น กำหนดการก่อสร้างวัตถุเพื่อนำไปแสดงในงานนิทรรศการแม้ไม่ระบุวันที่ แต่ถ้าคู่กรณีทราบกันอยู่แล้วว่าตรงกับวันใดหากสร้างไม่เสร็จตามกำหนดงานนั้นก็ผิดนัดเช่นกัน¹²

2. มีปัญหาต่อไปว่า หากเป็นกรณีที่ มีการกำหนดเวลาชำระหนี้ตามเวลาแห่งนาฬิกา หรือกำหนดเป็นหน่วยย่อยลงไปถึงกว่าเวลาตามปฏิทินเช่นกำหนดเป็นรายชั่วโมง หรือนาที จะถือว่าผิดนัดเมื่อใด?

ในเรื่องนี้ต้องพิจารณาว่ากำหนดเวลาชำระหนี้ดังกล่าวตรงกับวันใดในปฏิทินเช่น กำหนดว่าจะต้องชำระหนี้ภายในวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2531 เวลา 16.30 น. หากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ภายในเวลา 16.30 น. ของวันดังกล่าว ช่อมตคเป็นผู้ผิดนัดทันทีที่พ้นเวลา 16.30 น. ของวันนั้น ไม่จำเป็นที่เจ้าหนี้ต้องรอถึงสิ้นเวลา 24.00 น. อันเป็นเวลาสิ้นสุดของวันนั้น เพราะถือว่าการกำหนดเวลาตามนาฬิกาว่าจะต้องชำระหนี้ภายในเวลา 16.30 น. ของวันดังกล่าว ช่อมเป็นการกำหนดเวลาทำการ ซึ่งลูกหนี้พึงชำระหนี้ภายในเวลานั้น ส่วนกรณีการกำหนดเวลาชำระหนี้เป็นรายชั่วโมงหรือนาที หากคำนวณได้ว่าตรงกับวันใด เช่นกำหนดว่าจะต้องชำระหนี้ภายใน 48 ชั่วโมง นับแต่เวลา 16.30 น. ของวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2531 ช่อมคำนวณได้ว่าตรงกับวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2531 เวลา 16.30 น. ลูกหนี้ก็ต้อง

¹² ดู Barry Nicholas, French Law of Contract, P. 233-235. ตามหลักกฎหมายฝรั่งเศสก็เช่นเดียวกัน แต่นำมาประกอบการพิจารณาเท่านั้น จะถือเป็นหลักอ้างอิงในการวินิจฉัยกฎหมายไทยในกรณีนี้ไม่ได้ เพราะบทบัญญัติเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการกำหนดว่าลูกหนี้ผิดนัด ตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส แตกต่างกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ดังจะกล่าวต่อไป

ชำระภายในวันเวลาดังกล่าว มิฉะนั้นก็ข้อมตกเป็นผู้ผิดนัด แต่ถ้าเพียงแต่คำนวณได้ว่าตรงกับวันใด แต่ไม่ทราบเวลาแน่นอน ก็ข้อมต้องหมายถึงเวลาทำการอันพึงต้องชำระหนี้ภายในเวลานั้น

3. ในกรณีที่หนี้มีวัตถุประสงค์แห่งหนี้ เป็นการที่จะต้องกระทำการอย่างใดอย่าง ต่อเนื่องเป็นเวลานานจึงจะเสร็จสิ้น เช่น การก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างเป็นต้น มีปัญหาว่าจะถือเอาเวลาเริ่มต้นหรือเวลาสิ้นสุดในการชำระหนี้เป็นเกณฑ์ ในการที่จะถือว่า ลูกหนี้ผิดนัด?

เห็นว่ากรณีนี้ หากความประสงค์แห่งหนี้มุ่งหมายถึงความสำเร็จเสร็จสิ้นใน ผลแห่งการชำระหนี้เป็นสำคัญก็น่าจะต้องถือเอาเวลาที่จะต้องมีการชำระหนี้เสร็จสิ้น เป็นเกณฑ์ แต่อย่างไรก็ดี หากมีการกำหนดเวลาเริ่มต้นที่จะต้องเริ่มปฏิบัติการชำระ หนี้ไว้แน่นอนตามวันแห่งปฏิทินด้วย ก็ต้องถือว่ากำหนดเวลาที่จะต้องเริ่มปฏิบัติการ ชำระหนี้เป็นสาระสำคัญซึ่งหากลูกหนี้ไม่เริ่มทำการชำระหนี้ก็ข้อมเป็นการผิดนัดด้วย

4. กรณีวัตถุประสงค์แห่งหนี้เป็นการที่จะต้องงดเว้นกระทำการ หากลูกหนี้ฝ่าฝืน โดยไปกระทำการที่จะต้องงดเว้นนั้น จะถือว่าผิดนัดเมื่อใด?

ตามหลักกฎหมายฝรั่งเศสถือว่าผิดนัดทันทีที่ฝ่าฝืน โดยถือว่ากรณีหนึ่งงดเว้น กระทำการ (de ne pas faire) โดยสภาพแห่งหนี้ถ้ามีการไม่ชำระหนี้ข้อมเป็นที่ ประจักษ์ชัด จึงไม่จำเป็นต้องเตือนกันอีก¹³ แต่บทบัญญัติเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการ กำหนดว่าลูกหนี้ผิดนัดตามกฎหมายฝรั่งเศสเขียนไว้แตกต่างกับของไทย โดยใน

¹³ Barry Nicholas, French Law of Contract, P. 233.

ประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 1139 บัญญัติไว้แปลความเป็นภาษาอังกฤษได้ว่า The debtor becomes in delay, either through notice or other equivalent act, or through the effect of the agreement when it expresses that, without there being need of an act and through the expiration alone of the term, the debtor will be in delay.¹⁴ (ลูกหนี้ตกเป็นผู้ล่าช้าในการชำระหนี้โดยหนังสือทวงถามหรือวิธีการอื่นที่มีค่าเท่ากัน หรือในกรณีโดยข้อตกลงนั้นแสดงอยู่ว่าไม่จำเป็นต้องมีการทวงถามดังกล่าว และได้พ้นกำหนดเวลาชำระหนี้ไปแล้ว ลูกหนี้ก็ตกเป็นผู้ล่าช้าในการชำระหนี้) ซึ่งไม่ได้จำกัดเฉพาะกำหนดเวลาชำระหนี้แน่นอนโดยปฏิทิน จึงอาจปรับเรื่องหนึ่งค่วันกระทำกรเข้ากับกรณีตามความประสงค์แห่งข้อตกลงนั้นแสดงอยู่ว่าไม่จำเป็นต้องมีการเตือนให้ชำระหนี้

แต่ตามกฎหมายไทย ประเด็นในกรณีนี้อยู่ที่ว่าจะปรับเรื่องนี้เข้ากับมาตรา 204 วรรค 2 เรื่องกำหนดเวลาชำระหนี้ตามเวลาแห่งปฏิทินได้หรือไม่เท่านั้น หากปรับเข้าไม่ได้ก็ถือว่าลูกหนี้ยังไม่ผิดนัดจนกว่าจะมีการเตือน (เว้นแต่การฝ่าฝืนดังกล่าวจะเป็นการทะเลาะเมิตรวมอยู่ด้วยจึงจะถือว่าผิดนัดทันทีตามมาตรา 206 โดยไม่ต้องพิจารณาตรา 204)

เห็นว่าปัญหาข้อนี้สมควรแยกพิจารณาเป็น 2 กรณี ดังนี้
กรณีที่ 1 หากเป็นการกำหนดว่าจะต้องงดวันกระทำกรอย่างใดอย่างหนึ่งตลอดเวลาใด เช่น ตกลงกันห้ามมิให้คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งตั้งร้านค้าขายในบริเวณ

¹⁴ John H. Crabb, The French Civil Code (as amended to July 1, 1976), P. 222.

ที่กำหนดตลอดปี 2530 ส่อมมีผลให้ทุก ๆ วันในปี 2530 เป็นกำหนดเวลาชำระหนี้ ตามวันแห่งปฏิทินที่ลูกหนี้จะต้องชำระหนี้ เมื่อลูกหนี้ฝ่าฝืนโดยไปตั้งร้านค้าในบริเวณดังกล่าวก็ย่อมเป็นการไม่ชำระหนี้ซึ่งมีการกำหนดเวลาชำระไว้ตามวันแห่งปฏิทินแล้ว ลูกหนี้จึงตกเป็นผู้ผิดนัดโดยเจ้าหนี้ไม่ต้องเตือน

แต่ศาสตราจารย์เสนีย์ ปราโมช อธิบายว่า กรณีนี้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ไม่ได้บัญญัติไว้โดยตรง น่าจะเทียบเคียงกับตัวบท มาตรา 379 ในเรื่องริบเบื้อปรับ ท่านถือเอาขณะที่ลูกหนี้ผิดนัดกับขณะที่ลูกหนี้ฝ่าฝืนวัตถุประสงค์แห่งหนี้ที่เป็น การงดเว้นเป็นเวลาที่จะพึงริบเบื้อปรับได้คู่เคียงกัน ผลจึงเท่ากับว่า เวลาฝ่าฝืนนั้นเองเป็นเวลาผิดนัดของลูกหนี้¹⁵ ซึ่งโดยความเคารพแล้ว ผู้เขียนแม้จะเห็นด้วยใน ส่วนของข้อสรุปแห่งการวินิจฉัยว่า กรณีนี้ถือว่าลูกหนี้ผิดนัดตั้งแต่วันที่ฝ่าฝืนก็ตาม แต่ผู้เขียนไม่เห็นด้วยในเหตุผลแห่งข้อวินิจฉัยดังกล่าวที่กล่าวว่า เป็นเรื่องที่ไม่มียก บัญญัติไว้โดยตรง จึงต้องไปเทียบเคียงกับมาตรา 379 เรื่องเบื้อปรับ เพราะกรณีนี้ สามารถปรับเข้ากับหลักเรื่องกำหนดเวลาชำระหนี้ตามวันแห่งปฏิทินได้อยู่แล้ว ตาม เหตุผลที่กล่าวไว้ข้างต้น

แต่อย่างไรก็ดี ผู้เขียนก็เห็นด้วยกับเหตุผลที่อ้างไปว่าตัวบทกฎหมายก็คือ โดยสภาพแห่งหนึ่งกระทำการนั้น เมื่อใดมีการฝ่าฝืน เมื่อนั้นย่อมอาจเกิดความ เลียหายแก่เจ้าหนี้ เจ้าหนี้ย่อมไม่ต้องการจะให้ประโยชน์แห่งเวลากับลูกหนี้อีกต่อไป ซึ่งลูกหนี้เองก็ควรรู้ดีเช่นนั้นด้วย จึงไม่จำเป็นต้องบอกกล่าวตักเตือนอะไรกันอีก¹⁶

¹⁵ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 2 (ภาคจบบริบูรณ์), หน้า 548.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน

กรณีที่ 2 หากเป็นการกำหนดว่าวัตถุประสงค์หนึ่งเป็นการที่จะต้องงดเว้นกระทำการใดเป็นเวลาจำนวนหนึ่ง ซึ่งอยู่ภายในเวลาอีกจำนวนหนึ่ง โดยลูกหนี้มีสิทธิเลือกที่จะชำระหนี้โดยการงดเว้นกระทำการนั้นเมื่อใดก็ได้ ในจำนวนเวลาซึ่งอยู่ภายในเวลาที่กำหนดนั้น เช่น ทำสัญญา กำหนดว่าห้ามเปิดร้านค้าขายเป็นเวลา 3 วัน ในเดือนพฤศจิกายน โดยลูกหนี้มีสิทธิจะเลือกเอา 3 วันใดก็ได้ (ไม่จำเป็นต้องติดต่อกัน) ตั้งแต่วันที่ 1-30 พฤศจิกายน นั้น ดังนั้นจะถือว่าลูกหนี้ผิดนัดเมื่อใด?

ปัญหาข้อนี้จะเห็นว่า หากลูกหนี้ได้งดเว้นกระทำการโดยไม่เปิดร้านค้าเพียง 3 วัน ซึ่งจะเลือกเอาวันใดก็ได้แล้วแต่ลูกหนี้จะประสงค์ เพียงแต่ให้ครบ 3 วันในเดือนพฤศจิกายนนั้นแล้ว ก็จะเป็นการชำระหนี้เสร็จสิ้น ดังนั้น ในระหว่างวันที่ 1-27 พฤศจิกายน แม้ลูกหนี้จะยังคงเปิดร้านค้า เท่ากับยังไม่ทำการชำระหนี้ ก็ยังไม่ผิดนัด เพราะลูกหนี้ยังคงมีสิทธิที่จะเลือกชำระหนี้โดยไม่เปิดร้านค้า ในวันที่ 28-30 พฤศจิกายน ได้ แต่ถ้าลูกหนี้ได้เปิดร้านค้าติดต่อกันตั้งแต่วันที่ 1-27 พฤศจิกายนแล้ว คงเหลือเวลาเพียง 3 วันสุดท้ายของเดือนพฤศจิกายน คือตั้งแต่วันที่ 28-30 พฤศจิกายน ซึ่งลูกหนี้มีหน้าที่จะต้องไม่เปิดร้านทั้ง 3 วันสุดท้ายดังกล่าวแล้ว ไม่อาจที่จะเลือกว่าจะเปิดหรือไม่เปิดร้านได้อีก จึงเท่ากับว่า ตั้งแต่วันที่ 28-30 พฤศจิกายน สำหรับกรณีนี้เป็นกำหนดเวลาชำระหนี้ตามวันแห่งปฏิทินที่ลูกหนี้จะต้องทำการชำระหนี้ โดยไม่เปิดร้านค้าตั้งแต่วันที่ 28-30 พฤศจิกายน ดังกล่าว หากในวันที่ 28 พฤศจิกายน ลูกหนี้ฝ่าฝืนโดยยังเปิดร้านค้า ย่อมมีผลให้ลูกหนี้ผิดนัดทันทีในวันที่ 28 พฤศจิกายน โดยเจ้าหนี้ไม่ต้องเตือนเพราะแม้ลูกหนี้จะไม่เปิดร้านค้าในวันที่ 29-30 พฤศจิกายน ก็ย่อมไม่ครบจำนวน 3 วัน ตามที่กำหนดอยู่แล้ว หรือในกรณีเดียวกันนี้ หากลูกหนี้ไม่เปิดร้านมา 2 วันแล้ว คือในวันที่ 28-29 พฤศจิกายนหรือ 2 วันใดก็ได้แล้วแต่ในระหว่างวันที่ 1-29 พฤศจิกายน นั้น ถ้าในวันที่ 30 พฤศจิกายน ลูกหนี้กลับมาเปิดร้านอันเป็นการไม่ชำระหนี้ให้ครบตามจำนวนเวลา 3 วัน ลูกหนี้เป็นอันผิดนัดในวันที่ 30 พฤศจิกายน ตามหลักแห่งกำหนดเวลาชำระหนี้

ตามวันแห่งปฏิทิน โดยเจ้าหนี้ไม่ต้องเตือน

อย่างไรก็ดี เนื่องจากกรณีวัตถุประสงค์แห่งนี้เป็นการที่จะต้องงดเว้นกระทำการนี้ไม่ว่าลูกหนี้จะผิดนัดในวันใด ผลทางกฎหมายที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับก็เพียงในเรื่องค่าเสียหายเท่านั้น ส่วนบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องดอกเบี้ยและการรับความเสียหายในความเสียหายอันเกิดขึ้นระหว่างผิดนัด โดยสภาพย่อมไม่อาจนำมาใช้บังคับกับกรณีนี้ได้อยู่แล้ว ดังนั้นจึงอาจมีนักกฎหมายบางท่านที่ตีความ มาตรา 215 เรื่องการไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งหนึ่ง อย่างกว้าง อาจเห็นว่ากรณีนี้ไม่จำเป็นต้องพิจารณาว่าลูกหนี้ผิดนัดหรือไม่ เพราะปรับเข้ากับมาตรา 215 ได้อยู่แล้ว

5. เกี่ยวกับกรณีการอันมีกำหนดพึงกระทำเพื่อชำระหนี้มีหลายอย่าง และต้องกระทำเพียงการใดการหนึ่งแต่อย่างเดียว ซึ่งลูกหนี้มีสิทธิเลือกกระทำการดังที่ มาตรา 198 บัญญัติว่า "ถ้าการอันมีกำหนดพึงกระทำเพื่อชำระหนี้มีหลายอย่าง แต่จะต้องกระทำเพียงการใดการหนึ่งแต่อย่างเดียวไซ้ ท่านว่าสิทธิที่จะเลือกทำการอย่างใดนั้นตกอยู่กับฝ่ายลูกหนี้ เว้นแต่จะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น" และกรณีนี้หากลูกหนี้ไม่ใช้สิทธิเลือกกระทำการใดในกำหนด สิทธิในการเลือกย่อมตกไปอยู่กับฝ่ายเจ้าหนี้ดังที่มาตรา 200 วรรคแรก บัญญัติว่า "ถ้าจะต้องเลือกภายในระยะเวลาอันมีกำหนดและฝ่ายที่มีสิทธิเลือกมิได้เลือกภายในระยะเวลานั้นไซ้ ท่านว่าสิทธิที่จะเลือกนั้นย่อมตกไปอยู่กับอีกฝ่ายหนึ่ง" มีปัญหาว่ากรณีเช่นนี้ หากพ้นกำหนดเวลาชำระหนี้ซึ่งมีการกำหนดกันไว้ตามวันแห่งปฏิทินแล้ว ลูกหนี้จะตกเป็นผู้ผิดนัดไปทันทีหรือไม่? หรือว่าจะต้องรอให้เจ้าหนี้ใช้สิทธิเลือกและแจ้งการเลือกให้ลูกหนี้ทราบก่อน?

ในเบื้องต้นเห็นว่า เรื่องการใช้สิทธิเลือกประเภทของการชำระหนี้ กับเรื่องลูกหนี้จะตกเป็นผู้ผิดนัดหรือไม่เป็นคนละเรื่องกัน แต่ละเรื่องจะมีผลอย่างไรก็

ข้อมต้องวินิจฉัยไปตามหลักเกณฑ์ของเรื่องนั้น ดังนั้น หากมีการกำหนดเวลาชำระหนี้ตามวันแห่งปฏิทินไว้แล้ว และลูกหนี้ไม่ชำระหนี้จนล่วงพ้นกำหนดเวลาชำระหนี้ตามวันแห่งปฏิทินนั้น ลูกหนี้ก็ย่อมตกเป็นผู้ผิดนัดทันที ส่วนการที่ลูกหนี้จะอ้างว่าเป็นเพราะเจ้าหนี้ยังไม่ใช้สิทธิเลือกที่จะให้ลูกหนี้ชำระหนี้เป็นอย่างใดนั้น ก็เป็นเรื่องที่ลูกหนี้จะอ้างว่าเป็นกรณีที่มีการชำระหนี้กันแล้วยังมิได้กระทำลงเพราะพฤติการณ์อันใดอันหนึ่ง ซึ่งลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบ ตามมาตรา 205 อันจะทำให้ลูกหนี้ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัด ซึ่งเป็นข้ออ้างหรือข้อยกเว้นหลังจากที่ได้ปรับข้อเท็จจริงเข้ากับหลักเกณฑ์ในการที่จะถือว่าลูกหนี้ผิดนัดแล้ว อันเป็นอีกส่วนหนึ่งต่างหาก

ซึ่งกรณีดังกล่าวนี้ หากกำหนดเวลาในการที่ลูกหนี้จะใช้สิทธิเลือกชำระหนี้แต่แรกนั้น เป็นเวลาเดียวกันหรือพร้อมกันกับกำหนดเวลาชำระหนี้ตามวันแห่งปฏิทิน หากลูกหนี้ไม่ใช้สิทธิเลือก อันทำให้ไม่มีการชำระหนี้ก็เป็นพฤติการณ์ที่ต้องโทษลูกหนี้เอง จะไปโทษใครอื่นอย่างไรได้ แต่ถ้ากำหนดเวลาที่ลูกหนี้จะใช้สิทธิเลือกว่าจะชำระหนี้เป็นอย่างใดนั้น ถึงกำหนดก่อนวันที่จะต้องชำระหนี้ และลูกหนี้ไม่ใช้สิทธิเลือก ทำให้สิทธิในการเลือกโอนเป็นของฝ่ายเจ้าหนี้ แล้วเจ้าหนี้ไม่ใช้สิทธิเลือก ทำให้ในวันถึงกำหนดเวลาชำระหนี้ตามวันแห่งปฏิทิน ลูกหนี้ไม่ทราบแน่ชัดว่าเจ้าหนี้ประสงค์จะรับชำระหนี้เป็นอย่างใด ก็เป็นเรื่องที่ลูกหนี้จะอ้างหลักในมาตรา 205 ดังกล่าวต่อไปแต่อย่างไรก็ดี กรณีนี้หากเจ้าหนี้ยังคงไม่ใช้สิทธิเลือก สิทธิในการเลือกนั้นก็ย่อมโอนกลับมาเป็นของลูกหนี้อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งหากลูกหนี้ยังไม่ใช้สิทธิเลือกอีกจนทำให้ไม่มีการชำระหนี้ตามกำหนดเวลาชำระหนี้ตามวันแห่งปฏิทินแล้ว ก็ย่อมตกเป็นผู้ผิดนัดโดยปราศจากข้อแก้ตัว

6. กรณีตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานกำหนดให้นายจ้างต้องจ่ายค่าชดเชยเมื่อเลิกจ้าง มีคำพิพากษาฎีกาที่ 715/2524, 774-780/2524 และ 2825/2525 วินิจฉัยว่ากรณีเช่นนี้ กฎหมายได้กำหนดเวลาชำระหนี้ไว้เป็นที่แน่นอนแล้วว่าให้จ่าย

แก่ลูกจ้างเมื่อเลิกจ้าง เมื่อไม่จ่ายจึงผิดนัดโดยไม่ต้องเตือน ซึ่งศาสตราจารย์จิตติ ตึงศภัทธิ์ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า หน้าที่กำหนดเวลาชำระแน่นอนแล้วที่จะเป็นผิดนัดได้ตาม มาตรา 204 นั้น บัญญัติเฉพาะกำหนดเวลาตามวันแห่งปฏิทินเท่านั้น มิใช่กำหนด เวลาชำระแน่นอนตามวิธีการอย่างอื่น¹⁷ ซึ่งผู้เขียนก็เห็นด้วยกับข้อสังเกตดังกล่าว แต่อย่างไรก็ดีหากพิจารณาในแง่ที่ว่ากฎหมายคุ้มครองแรงงานเป็นกฎหมายที่ประสงค์ จะคุ้มครองลูกจ้าง, นายจ้างผู้ฝ่าฝืนกฎหมายดังกล่าวอาจต้องรับผิดชอบละเมิด ดัง ที่กฎหมายลักษณะละเมิดบัญญัติไว้ในมาตรา 422 ว่า "ถ้าความเสียหายเกิดแต่การ ฝ่าฝืนบทบังคับแห่งกฎหมายใด อันมีที่ประสงค์เพื่อจะปกป้องบุคคลอื่น ๆ ผู้ใดทำการ ฝ่าฝืนเช่นนั้น ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้นั้นเป็นผู้ผิด" ดังนั้น เมื่อนายจ้างเลิกจ้าง แล้วไม่จ่ายค่าชดเชยก็อาจเป็นการละเมิดอันทำให้ผิดนัดทันที แต่หากถือว่าไม่ใช่การ ทำละเมิด กรณีนี้ก็ไม่ต้องเตือนให้ชำระหนี้ก่อน

7. กรณีที่กำหนดเวลาชำระหนี้ตามวันแห่งปฏิทินมีการเปลี่ยนแปลงไปจาก ที่กำหนดกันไว้แต่เดิม ซึ่งอาจมิได้ทั้งการเปลี่ยนแปลงกำหนดเวลาชำระหนี้โดยขยาย เวลาออกไป กับโดยย่อเวลาให้เร็วขึ้น ในกรณีที่เป็นการขยายเวลาออกไปย่อมเป็น คุณแก่ลูกหนี้ โดยอาจทำให้การที่ลูกหนี้ไม่ได้ชำระหนี้ตามกำหนดเวลาเดิมนั้นไม่ เป็น การผิดนัด จึงขอออกไปกล่าวในส่วนของเรื่องข้ออ้างอันทำให้ลูกหนี้ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัด

แต่ในกรณีที่การเปลี่ยนแปลงกำหนดเวลาชำระหนี้เป็นการ ย่นเวลาจาก กำหนดเดิมให้เร็วขึ้น ซึ่งอาจเกิดขึ้นโดยผลของกฎหมาย ข้อตกลงขัดแย้งตามสัญญา

¹⁷ จิตติ ตึงศภัทธิ์, "หมายเหตุท้ายคำพิพากษาฎีกาที่ 774-780/2524" ใน คำพิพากษาฎีกาประจำพุทธศักราช 2524 (กรุงเทพมหานคร : เนติบัณฑิตยสภา, 2525), หน้า 737.

หรือโดยพฤติการณ์อันแสดงถึงเจตนาของคู่กรณี อันทำให้มีปัญหาว່ากกรณี เช่นนี้จะถือว่า ลูกหนี้ผิดนัดเมื่อใด? เห็นว่าปัญหานี้จะต้องแยกพิจารณาเป็น 3 กรณี

กรณีที่ 1 หากกำหนดเวลาชำระหนี้ที่เปลี่ยนแปลงเป็นกำหนดใหม่นั้น ไม่อาจปรับเข้ากับเรื่องกำหนดเวลาชำระหนี้ตามวันแห่งปฏิทินได้แล้ว ก็ต้องถือว่าลูกหนี้ผิดนัดต่อเมื่อเดือนแล้วไม่ชำระหนี้ เช่น กรณีลูกหนี้ตาย ซึ่งเจ้าหนี้มีสิทธิเรียกให้ ทายาทชำระหนี้ได้ก่อนกำหนดเวลาชำระหนี้ที่กำหนดไว้แต่เดิม เพราะตามมาตรา 1754 วรรค 3 กำหนดให้เจ้าหนี้ฟ้องคดีภายใน 1 ปี นับแต่รู้ว่าลูกหนี้ตาย (คำพิพากษาฎีกาที่ 1413/2478, 94/2493, 2620/2517) จะถือว่าทายาทผิดนัดต่อเมื่อเดือนแล้วไม่ชำระหนี้¹⁰ แต่ถ้าการผิดนัดได้มีขึ้นก่อนการตายของลูกหนี้ ทายาทก็ต้องรับผลแห่งการผิดนัดนั้นด้วย เพราะเป็นการที่ลูกหนี้ผิดนัดไปตั้งแต่ถึงกำหนดเวลาชำระหนี้แล้ว ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงกำหนดเวลาชำระหนี้แต่อย่างใด (คำพิพากษาฎีกาที่ 1750/2518) หรือกรณีจำเลยสั่งจ่ายเช็ค 2 ฉบับ จากบัญชีเดียวกัน ต่อมาเมื่อเช็คฉบับแรกถูกธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินเพราะ "บัญชีปิดแล้ว" แม้เช็คฉบับหลังยังไม่ถึงกำหนดเวลาตามวันที่ลงในเช็ค ก็ต้องถือว่าเช็คฉบับหลังได้ถึงกำหนด

¹⁰ ในเรื่องนี้ ตามกฎหมายอิตาลี มีหลักต่างออกไปโดยกำหนดว่าในกรณี เช่นนั้นนอกจากเจ้าหนี้จะต้องส่งหนังสือทวงถามไปยังทายาทของลูกหนี้แล้ว ยังต้องให้เวลาแก่ทายาทของลูกหนี้เป็นเวลา 8 วัน นับแต่การทวงถามดังกล่าว หากไม่มีการชำระหนี้ก็จึงจะถือว่าผิดนัด ดู Mario Beltramo and others, The Italian Civil Code, P. 322. ซึ่งผู้เขียนก็เห็นว่าเป็นธรรม เพราะทายาทของลูกหนี้อาจไม่ทราบมาก่อนว่าเจ้ามรดกเป็นหนี้ใครบ้าง จึงควรให้เวลาเขาตรวจ สอบและเตรียมการชำระหนี้ตามควร แต่อย่างไรก็ตามแม้ตามกฎหมายไทยจะมีได้ กำหนดการให้เวลาแก่ทายาทของลูกหนี้ หากทายาทของลูกหนี้มีเหตุจำเป็นที่จะเข้าหลักเกณฑ์ตามมาตรา 205 ก็อาจอ้างมาตรา 205 เพื่อไม่ให้ตกเป็นผู้ผิดนัดได้

เวลาชำระหนี้ โดยเปลี่ยนแปลงจากกำหนดเดิมแล้วเนื่องจากธนาคารยอมไม่จ่ายเงินตามเช็คฉบับหลังอีกต่อไป ซึ่งโจทก์ขอมฟ้องเรียกเงินตามเช็คทั้ง 2 ฉบับได้ทันที (คำพิพากษาฎีกาที่ 1865/2517) ก็ต้องถือว่าหนี้ตามเช็คฉบับหลังนั้นมีการผิดนัดเมื่อมีการเตือนแล้วลูกหนี้ไม่ชำระ

แต่กรณีข้างต้นน่าจะเป็นเพียงพฤติการณ์ที่ทำให้เจ้าหนี้ได้รับประโยชน์ในการที่จะเรียกร้องให้ชำระหนี้ได้เร็วขึ้น โดยไม่ต้องรอจนถึงกำหนดเวลาเดิมเท่านั้น ดังนั้น เจ้าหนี้จึงน่าจะสละประโยชน์นี้ได้ โดยคงถือเอากำหนดเวลาชำระหนี้ตามวันแห่งปฏิทินที่กำหนดไว้เดิมเป็นเกณฑ์ที่จะทำให้ลูกหนี้ผิดนัด โดยไม่ต้องเตือน แต่ต้องรอจนถึงกำหนดเวลาเดิมดังกล่าวเสียก่อน (ยกเว้นกรณีที่เกี่ยวข้องถึงเรื่องอายุความที่จะฟ้องทายาทของลูกหนี้ ซึ่งหากเจ้าหนี้ยังรอคอยกำหนดเดิมอาจขาดอายุความได้) ที่เห็นได้ชัดเจนได้แก่ การที่ลูกหนี้ไม่อาจถือเอาประโยชน์แห่งเงื่อนไขตาม มาตรา 155 บัญญัติว่า "ในกรณีดังจะกล่าวต่อไปนี้ ท่านห้ามมิให้ฝ่ายลูกหนี้ถือเอาประโยชน์แห่งเงื่อนไขเริ่มต้นหรือเวลาสิ้นสุดคือ

- (1) ถ้าลูกหนี้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนล้มละลาย
- (2) ถ้าลูกหนี้ได้ทำลายหรือทำให้ลดน้อยถอยลง ซึ่งประกันอันได้ให้ไว้
- (3) ถ้าลูกหนี้ไม่ให้ประกันในเมื่อจำต้องให้"

และกรณีที่ลูกหนี้สละประโยชน์แห่งเงื่อนไขตาม มาตรา 154 เช่น ลูกหนี้ปฏิเสธความเป็นหนี้ตั้งแต่ก่อนถึงกำหนดเวลาชำระหนี้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 724/2498, 1671/2505, 1098/2507 และ 1821/2519) แต่กรณีนี้ ผู้เขียนมีความเห็นเพิ่มเติมโดยเฉพาะดังจะกล่าวต่อไปในส่วนของกรณีที่ 3) ซึ่งเป็นเพียงการที่ลูกหนี้ไม่ได้รับประโยชน์จากเงื่อนไขอีกต่อไปอันทำให้เจ้าหนี้ฟ้องบังคับชำระหนี้ได้ทันที แต่ก็หาใช่บทบังคับฝ่ายเจ้าหนี้ไม่ ดังนั้น แม้เจ้าหนี้ไม่เตือนให้ชำระหนี้แต่รอถึงกำหนดเวลาชำระหนี้อันกำหนดไว้แต่เดิมซึ่งถ้าเป็นกำหนดเวลาตามวันแห่งปฏิทินแล้วลูกหนี้ไม่ชำระจนพ้นกำหนดเวลานั้นก็ถือว่าลูกหนี้ผิดนัด โดยไม่ต้องเตือน

กรณีที่ 2 หากมีการกำหนดเวลาชำระหนี้ใหม่ โดยเป็นกำหนดเวลาชำระหนี้แน่นอนตามวันแห่งปฏิทินเช่น สัญญาซื้อขายที่ดินกำหนดไปทำการโอนกันภายในระยะ

เวลาที่ระบุไว้ ต่อมาคู่สัญญานัดไปทำการโอนกันในวันใดแล้ว อีกฝ่ายหนึ่งไม่ไปทำการโอนในวันนั้น แม้ยังไม่พ้นระยะเวลาตามหนังสือสัญญาก็ถือได้ว่าฝ่ายนั้นผิดนัด (คำพิพากษาฎีกาที่ 131/2489) ทั้งนี้เพราะแม้ตามสัญญาจะกำหนดระยะเวลาไว้สำหรับการชำระหนี้ แต่เมื่อคู่กรณีได้ตกลงกันใหม่โดยระบุวันที่แน่นอนให้ลูกหนี้ปฏิบัติการชำระหนี้ย่อมต้องถือเอาที่กำหนดเวลาแน่นอนที่ตกลงกันใหม่นั้นเป็นสาระสำคัญ แต่มีคำพิพากษาฎีกาที่ 1977/2515 วินิจฉัยว่า สัญญาระบุว่าผู้ขายจะต้องส่งมอบห้องที่ขายสิทธิการเช่าให้ผู้ซื้อภายในวันที่ 5 สิงหาคม 2509 แต่ผู้ขายได้นัดให้ผู้ซื้อไปรับโอนสิทธิการเช่าในวันที่ 30 กรกฎาคม 2509 แล้วผู้ขายไม่ไปตามนัด ยังถือไม่ได้ว่าผู้ขายผิดนัด ซึ่งอาจเป็นเพราะตามข้อเท็จจริงในคำพิพากษาฎีกานี้ไม่ปรากฏว่าในวันที่ 30 กรกฎาคม 2509 ฝ่ายผู้ซื้อได้ไปรับชำระหนี้ตามที่ผู้ขายนัดไว้หรือไม่ จึงยังไม่มีเหตุเพียงพอที่จะถือว่ามี การเปลี่ยนแปลงกำหนดเวลาชำระหนี้มาเป็นวันที่ 30 กรกฎาคม 2509 อันจะทำให้ฝ่ายผู้ขายตกเป็นผู้ผิดนัดเมื่อไม่ชำระหนี้ตามวันนัดดังกล่าว

กรณีที่ 3 การที่ลูกหนี้ปฏิเสธความเป็นหนี้ ตั้งแต่ก่อนที่จะถึงกำหนดเวลาชำระหนี้ ย่อมเป็นการที่ลูกหนี้สละประโยชน์แห่งเงื่อนไขหรือกำหนดเวลาชำระหนี้ที่กำหนดกันไว้แต่เดิมนั้นแล้ว หนี้ย่อมถึงกำหนดชำระทันทีที่ลูกหนี้แจ้งการปฏิเสธหนี้มา ยังเจ้าหนี้ทำให้เจ้าหนี้มีสิทธิบังคับชำระหนี้ได้ทันที (คำพิพากษาฎีกาที่ 724/2498, 1671/2505, 1098/2507 และ 1821/2519) แต่มีปัญหาว่ากรณีนี้จะถือว่าผิดนัดเมื่อใด? เพราะตามบทกฎหมายก็ไม่ได้บัญญัติไว้ชัดเจน¹⁹

¹⁹ ตามกฎหมายในระบบกฎหมายอังกฤษ เรียกกรณีเช่นนี้ว่า Anticipatory Breach โดยถือว่าเป็นการผิดสัญญาและอาจมีการเรียกค่าเสียหายฐานผิดสัญญาได้ทันที ดู P.S Atiyah, An Introduction to the Law of Contract, 3 rd. ed. (Oxford : Clarendon Press, 1982). P. 298. แต่เนื่องจากในระบบกฎหมายอังกฤษ วางหลักเรื่องนั้นบนพื้นฐานของเรื่อง การผิดสัญญาไม่ใช่ เรื่องลูกหนี้ผิดนัดอย่างในระบบประมวลกฎหมาย จึงไม่นำมาเป็นหลักอ้างอิง หากแต่ยกมาประกอบการพิจารณาเท่านั้น

ปัญหาข้อนี้อาจพิจารณาได้ว่าเมื่อลูกหนี้แจ้งการปฏิเสธหนี้มายังเจ้าหนี้เมื่อใด ย่อมทำให้ความจำเป็นที่จะต้องกำหนดให้เจ้าหนี้ต้องเตือนให้ชำระหนี้ก่อนนั้นเป็นอันหมดสิ้นไป กล่าวคือในกรณีที่ลูกหนี้จะตกเป็นผู้ผิดนัดเมื่อมีการเตือนแล้วไม่ชำระหนี้ นั้น หากเจ้าหนี้ยังไม่ได้เตือน ลูกหนี้ย่อมตกเป็นข้อต่อสู้ในประเด็นเรื่องเจ้าหนี้ยังไม่ได้เตือนอันทำให้ยังไม่ตกเป็นผู้ผิดนัดนั้นได้ แต่ในกรณีที่ลูกหนี้ปฏิเสธความเป็นหนี้ เช่นนี้แล้วย่อมเป็นการที่ลูกหนี้สละประโยชน์ที่จะถือข้อต่อสู้ดังกล่าว จึงมีผลเสมือนหนึ่งว่าได้มีการเตือนให้ชำระหนี้แล้วโดยการกระทำของลูกหนี้นั่นเอง อันมีผลให้ลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดทันทีที่การแสดงเจตนาปฏิเสธความเป็นหนี้นั้นไปถึงเจ้าหนี้

ตามกฎหมายเยอรมันก็ไม่ได้บัญญัติเรื่องนี้ไว้ชัดเจน แต่ศาลเยอรมันวินิจฉัยว่ากรณีเช่นนี้เจ้าหนี้ย่อมฟ้องเรียกค่าเสียหายฐานไม่ชำระหนี้ได้ทันที²⁰ ตามหลักกฎหมายอิตาลีถือว่า ถ้าลูกหนี้แสดงเจตนาเป็นลายลักษณ์อักษรว่าจะไม่ชำระหนี้โดยสิ้นเชิง ลูกหนี้ย่อมตกเป็นผู้ผิดนัดโดยไม่ต้องมีการเตือน²¹

8. มีปัญหาว่า หากกรณีเป็นการกำหนดการชำระหนี้ในหนี้รายเดิวกันแต่แบ่งชำระเป็นงวด ๆ และไม่มีข้อตกลงชัดเจนว่าหากผิดนัดงวดใดงวดหนึ่ง ให้ถือว่าผิดนัดทั้งหมด ดังนี้ หากลูกหนี้ผิดนัดเพียงงวดใดงวดหนึ่งจะถือว่าผิดนัดในหนี้รายนั้นทั้งหมดหรือไม่?

²⁰ Norbert Horn, Hein Kötz and Hans G. Leser, German Private and Commercial Law : An Introduction. translated by Tony Weir (Oxford : Clarendon Press, 1982), P. 104-105.

²¹ Mario Beltramo and others, The Italian Civil Code, P. 322.

มีคำพิพากษาฎีกาที่ 521/2510 วินิจฉัยว่าจำเลยทำสัญญายอมความชำระหนี้จำนวนหนึ่ง โดยมีข้อตกลงกำหนดเวลาชำระหนี้ว่าจะต้องชำระภายในวันที่ 1 ของทุก ๆ เดือน เดือนละ 1,000 บาท แต่ไม่มีข้อความว่าถ้าผิดนัดงวดใดงวดหนึ่งให้ถือว่าผิดนัดทั้งหมด เมื่อจำเลยไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงนี้ก็ได้อ้างว่าเป็นผู้ผิดสัญญายอม การที่จำเลยตกลงกำหนดเวลาชำระหนี้เป็นงวด ๆ นี้ หาได้แยกหน้อออกเป็นราย ๆ ต่างรายกันไม่ เหตุนี้เมื่อจำเลยไม่ชำระหนี้ตามกำหนดเวลาที่ตกลงกันไว้แม้แต่งวดใด ย่อมตกเป็นผู้ผิดนัดไม่ชำระหนี้จำนวนรายนั้นทั้งหมด หาใช่ผิดนัดแต่เฉพาะงวดไม่ (คำพิพากษาฎีกาที่ 2773/2522, 3027/2528 วินิจฉัยในทำนองเดียวกัน)

ตามคำพิพากษาฎีกาดังกล่าวให้เหตุผลในทางที่ว่า แม้หนี้มีการกำหนดให้แบ่งชำระเป็นงวด ๆ แต่เมื่อเป็นหนี้รายเดียวกัน การผิดนัดในส่วนใดส่วนหนึ่งหรืองวดใดงวดหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อหนี้รายนั้น อันหมายถึง หนี้ส่วนที่เหลือทั้งหมดมีการผิดนัดด้วย เพราะถือว่าเป็นหนี้อันหนึ่งอันเดียวกันไม่ใช่เป็นมูลหนี้หลายรายที่จะแยกขาดจากกันได้

ซึ่งผู้เขียนก็เห็นด้วยกับคำพิพากษาดังกล่าว แต่มีความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาในส่วนนี้ว่า ในกรณีที่คู่สัญญาไม่ได้ตกลงกันให้ชัดเจนว่าการผิดนัดงวดใดงวดหนึ่งให้ถือว่าผิดนัดทั้งหมดนั้น น่าจะพิจารณาถึงเจตนาของคู่สัญญาประกอบกับสภาพของสัญญานั้น ๆ ว่าประสงค์จะบังคับกันเคร่งครัดเพียงใด ตามที่มาตรา 368 บัญญัติว่า "สัญญานั้นท่านให้ตีความไปตามความประสงค์ในทางสุจริตโดยพิจารณาถึงปกติประเพณีด้วย" ซึ่งหากตามเจตนาของคู่สัญญาประสงค์จะให้ถือว่าการผิดนัดงวดใดมีผลเฉพาะแต่ในงวดนั้นไม่กระทบถึงงวดอื่น ๆ แล้วก็ควรจะบังคับกันตามนั้น มิฉะนั้นแล้วอาจเกิดความไม่เป็นธรรมได้ในบางกรณีเช่น ตกลงชำระหนี้โดยแบ่งเป็น 200 งวด รวมเวลา 10 ปี จึงจะเสร็จสิ้น ซึ่งลูกหนี้อาจชำระหนี้ติดต่อกันมาตลอดโดยยัง

ไม่เคยผิดนัด แต่ต่อมา มีการผิดนัดเกิดขึ้นเพียงงวดเดียว โดยที่ลูกหนี้ก็ยังประสงค์ จะชำระหนี้ต่อไปอยู่ แต่กลับต้องถูกถือว่างวดที่เหลือผิดนัดทั้งหมด ต้องชำระหนี้พร้อม กันทันที ซึ่งไม่น่าจะเป็นเช่นนั้น เว้นเสียแต่ว่าลูกหนี้จะได้แสดงพฤติการณ์ที่ถือได้ว่า เป็นการสละประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลาด้วย

ในกรณีนี้มีกำหนดชำระโดยแบ่งเป็นงวด ๆ นี้ ยังอาจมีปัญหาต่อไปอีกว่า หากมีการกำหนดให้ผลทางกฎหมายบางประการจะเกิดขึ้นแต่โดยอาศัยเหตุแห่งการผิด นัด 2 งวดติดต่อกันขึ้นไปแล้ว ดังนี้จะถือว่ามี การผิดนัด 2 งวดติดต่อกันเมื่อใด? มี คำพิพากษาฎีกาที่ 1460/2513 วินิจฉัยว่า สัญญาประนีประนอมยอมความมีข้อความ ว่า จำเลยยอมผ่อนชำระหนี้ให้โจทก์เป็นรายเดือน เดือนละ 1,200 บาท เริ่มตั้งแต่วันที่ 5 มิถุนายน และต่อไปภายในวันที่ 5 ของเดือนจนกว่าจะชำระเสร็จ หาก ผิดนัด 2 งวดติดกันยอมให้บังคับคดี ปรากฏว่าในวันที่ 5 มิถุนายน จำเลยนำเงินมา ผ่อนชำระตามสัญญา ครึ่งถึงวันที่ 5 กรกฎาคม ครบกำหนด จำเลยไม่นำเงินมา ชำระ แต่พอถึงวันที่ 5 สิงหาคม จำเลยนำมาชำระ และถึงวันที่ 5 กันยายน จำเลยไม่นำเงินมาชำระอีก ดังนี้ เมื่อข้อความในสัญญาประนีประนอมยอมความ มี ปรากฏว่าจำเลยจะผ่อนชำระเป็นรายเดือน เริ่มต้นแต่วันที่ 5 มิถุนายน และเดือน ต่อ ๆ ไป ภายในวันที่ 5 ของเดือน การที่จำเลยไม่ชำระเงินภายในวันที่ 5 กรกฎาคม แต่มาชำระเมื่อวันที่ 5 สิงหาคมเป็นเงินที่จำเลยชำระประจำเดือน กรกฎาคม และเงินที่จำเลยจะต้องชำระประจำเดือนสิงหาคม จึงยังคงค้างชำระอยู่ เมื่อจำเลยค้างชำระเงินประจำเดือนสิงหาคมอยู่หนึ่งเดือนแล้ว ต่อมาเมื่อภายในวัน ที่ 5 กันยายน จำเลยไม่ชำระอีก ก็ต้องถือว่าจำเลยได้ค้างชำระในงวดประจำ เดือนกันยายนด้วย จึงเป็นการผิดนัดสองงวดติดกันแล้ว ศาลย่อมออกหมายบังคับคดี ให้จำเลยชำระหนี้ที่ค้างตามคำพิพากษาได้

ผิคนัดตั้งแต่ทำเลเมิด

มาตรา 206 บัญญัติว่า "ในกรณีนี้อันเกิดแต่มูลละเมิด ลูกหนี้ได้ชื่อว่าผิคนัดมาแต่เวลาที่ทำเลเมิด" การผิคนัดตั้งแต่ทำเลเมิดนั้น หมายถึง การผิคนัดไม่ชำระหนี้ค่าสินไหมทดแทน ไม่ใช่ผิคนัดที่ไปทำเลเมิด เพราะการทำละเมิดแม้จะเป็นการทำผิคนัดที่จะต้องเคารพสิทธิของผู้อื่น แต่ก็ไม่ใช่หนี้ตามกฎหมายลักษณะหนี้

เหตุผลที่กฎหมายกำหนดให้ลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิคนัดตั้งแต่ทำเลเมิด เพราะการทำละเมิดเป็นการกระทำอันมิชอบด้วยกฎหมาย โดยทั่วไปผู้เสียหายซึ่งเป็นเจ้าหนี้ย่อมไม่ต้องการจะให้เวลาอีก ทั้งผู้ทำเลเมิดซึ่งเป็นลูกหนี้ก็พึงตระหนักอยู่แล้วว่า จะต้องชดใช้ความเสียหายทันทีที่ตนไปทำเลเมิด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ลูกหนี้ย่อมต้องทราบกำหนดเวลานั่นเองแล้วว่า จะต้องชำระหนี้ทันที จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเตือนกันอีก

มีปัญหาว่า หากการทำละเมิดนั้นเป็นการกระทำต่อเนื่องเป็นเวลานาน และแยกไม่ได้ว่าการกระทำส่วนใดก่อให้เกิดความเสียหายส่วนใด ดังนี้ จะถือว่าผิคนัดทันทีที่การละเมิดเริ่มต้นขึ้น หรือเวลาที่การทำละเมิดนั้นเริ่มสิ้นสุดลง?

เห็นว่าการกระทำอันมิชอบด้วยกฎหมายจะเป็นการละเมิดต่อเมื่อเกิดความเสียหายแก่สิทธิของบุคคลอื่น ดังนั้น ลำพังเพียงการกระทำจะเริ่มต้นหรือสิ้นสุดลงเมื่อใดนั้น จึงมิใช่สาระสำคัญ หากแต่ความสำคัญอยู่ที่ว่าความเสียหายอันเกิดจากการกระทำดังกล่าวนั้นเกิดขึ้นเมื่อใด ทั้งนี้ในการที่จะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนอันเป็นผลจากการกระทำละเมิดย่อมเกิดขึ้นเมื่อนั้นและย่อมมีผลให้ผู้ทำเลเมิดซึ่งเป็นลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิคนัดตั้งแต่นั้นด้วย ดังนั้น ในเบื้องต้นหากเป็นกรณีที่มีความเสียหายเพิ่มทวีจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ ในแต่ละช่วงเวลาอันเกิดจากการทำเลเมิดที่ต่อเนื่อง

นั้น ก็ต้องพิจารณาแยกจำนวนความเสียหายในแต่ละจุดเวลาออกจากกัน อันมีผลให้เกิดมูลหนี้ค่าสินไหมทดแทนหลายจำนวนแยกต่างหากจากกัน และแต่ละจำนวนก็มีการผิดนัดในเวลาที่แตกต่างกัน ซึ่งมีผลต่อการคำนวณดอกเบี้ยในค่าสินไหมทดแทน แต่ก็อาจเป็นข้อยุ่งยากในทางปฏิบัติจนเจ้าหน้าที่อาจยอมสละประโยชน์บางส่วน โดยถือเอาเวลาที่ความเสียหายโดยรวม ๆ เป็นที่ประจักษ์ชัด เป็นจุดเริ่มต้นในการที่จะถือว่าลูกหนี้ผิดนัด

ในกรณีที่มีการโต้แย้งกันในเรื่องจำนวนค่าสินไหมทดแทน ซึ่งจะต้องชดใช้กัน เพราะการกระทำละเมิดนั้น โดยลูกหนี้ได้เสนอขอชำระทันทีจำนวนหนึ่ง แต่ผู้เสียหายไม่ยอมรับ โดยผู้เสียหายเห็นว่า ลูกหนี้จะต้องชดใช้เป็นจำนวนมากกว่านั้น จึงฟ้องคดีต่อศาล หากต่อมาศาลกำหนดให้ใช้ค่าสินไหมทดแทนจำนวนหนึ่งซึ่งอาจจะเท่ากันกับ หรือมากกว่า หรือน้อยกว่าจำนวนที่ลูกหนี้ได้เสนอจะชำระมาตั้งแต่ต้นนั้น จะถือว่าลูกหนี้ผิดนัดไม่ชำระค่าสินไหมทดแทนนั้นหรือไม่? เพียงใด? และตั้งแต่เมื่อใด? เห็นว่าปัญหานี้ควรแยกพิจารณาเป็นหลายกรณีต่างกันดังนี้

กรณีที่ 1 ถ้าค่าสินไหมทดแทนที่ศาลกำหนดเพื่อทดแทนความเสียหายอันเกิดขึ้นตั้งแต่ทำละเมิดนั้น เป็นจำนวนที่เท่ากันกับหรือน้อยกว่าจำนวนที่ลูกหนี้ได้เสนอขอชำระมาตั้งแต่ต้นอยู่แล้ว ก็ย่อมเป็นการที่ลูกหนี้ยื่นขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบมาตั้งแต่ต้นแล้ว ไม่ได้ผิดนัดแต่ประการใด เจ้าหน้าที่เองต่างหากที่เป็นฝ่ายผิดนัดไม่ยอมรับชำระหนี้

กรณีที่ 2 ถ้าจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่ศาลกำหนดเพื่อทดแทนความเสียหายอันเกิดขึ้นตั้งแต่ทำละเมิดนั้นเป็นจำนวนมากกว่าจำนวนที่ลูกหนี้เสนอขอชำระยอมเป็นการที่ลูกหนี้ขอชำระหนี้เพียงบางส่วน ซึ่งผิดไปจากความประสงค์อันแท้จริงแห่งหนี้เจ้าหน้าที่ยอมปฏิเสธ ไม่ยอมรับชำระหนี้ได้ ตามมาตรา 320 เท่ากับลูกหนี้ไม่ได้

ชำระหนี้เลย กรณีนี้ลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดตั้งแต่ทำละเมิดเต็มจำนวน ไม่ใช่ผิดนัดเพียงจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่ต่างกันดังกล่าวเท่านั้น

ปัญหาประการต่อมาได้แก่ กรณีการที่นายจ้างจะต้องรับผิดชอบร่วมกับลูกจ้าง ในการที่ลูกจ้างไปทำละเมิดต่อบุคคลอื่นในทางการที่จ้างตามที่มาตรา 425 บัญญัติว่า "นายจ้างต้องร่วมกันรับผิดชอบกับลูกจ้างในผลแห่งละเมิด ซึ่งลูกจ้างได้กระทำไปในทางการที่จ้างนั้น" จะถือว่านายจ้างผิดนัดเมื่อใด?

มีคำพิพากษาฎีกาที่ 44/2528 วินิจฉัยว่า กรณีนี้นายจ้างตกเป็นผู้ผิดนัดตั้งแต่เวลาที่ลูกจ้างทำละเมิดต่อบุคคลอื่นในทางการที่จ้างนั้น โดยผลของมาตรา 206 ประกอบกับมาตรา 425 ซึ่งในกรณีนี้หากพิจารณาในแง่ที่ว่านายจ้างกับลูกจ้างเป็นลูกหนี้ร่วมกันเพื่อรับผิดชอบต่อผู้ถูกทำละเมิดแล้ว จะมีปัญหาโยงไปถึงมาตรา 295 ซึ่งบัญญัติว่า "ข้อความจริงอันใดนอกจากที่ระบุไว้ในมาตรา 292 ถึง 294 นั้นเมื่อเป็นเรื่องทำถึงตัวลูกหนี้ร่วมกันคนใด ก็ย่อมเป็นไปเพื่อคุณและโทษแต่เฉพาะแก่ลูกหนี้คนนั้น เว้นแต่จะปรากฏว่าขัดกับสภาพแห่งหนี้เอง

ความที่ว่ามานี้ เมื่อจะกล่าวโดยเฉพาะก็คือว่า ให้ใช้แก่การให้คำบอกกล่าว การผิดนัด การที่หนีบยกอ้างความผิด การชำระหนี้อันเป็นพันธวิสัยแก่ฝ่ายลูกหนี้ร่วมกันคนหนึ่ง กำหนดอายุความหรือการที่อายุความสะดุดหยุดลงและการที่สิทธิเรียกร้องเคลื่อนกลืนกันไปกับหนี้สิน" อันทำให้ต้องพิจารณาว่าคำพิพากษาดังกล่าวจะขัดแย้งกับมาตรา 295 หรือไม่?

เห็นว่าไม่น่าจะขัดแย้งกันเพราะหลักในมาตรา 295 ดังกล่าว มีความหมายถึงกรณีที่เป็นลูกหนี้ร่วมกันแล้ว การที่ลูกหนี้ร่วมคนใดผิดนัดเป็นเรื่องส่วนตัวของลูกหนี้ร่วมคนนั้นที่ไปก่อเหตุอันใหม่ขึ้น กฎหมายจึงยกเว้นไว้ให้ลูกหนี้ร่วมคนอื่นไม่ต้อง

ร่วมรับผิดชอบกับเหตุส่วนตัวนั้นอีก แต่ในกรณีของการที่นายจ้างต้องรับผิดชอบร่วมกันกับลูกจ้างนั้น ความรับผิดชอบก็เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันกับหรือในขณะที่การผิดนัดนั้นเกิดขึ้นแล้ว ความรับผิดชอบที่นายจ้างจะต้องร่วมมีกับลูกจ้างดังกล่าวจึงหมายความว่าความรวมถึงความรับผิดชอบในการที่ลูกจ้างผิดนัดไม่ชำระหนี้ค่าสินไหมทดแทนด้วย

ข้อยกเว้นอันทำให้ลูกหนี้ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัด

หากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ และเป็นไปตามหลักเกณฑ์ในการกำหนดว่าลูกหนี้ผิดนัดแล้ว ลูกหนี้ก็ย่อมตกเป็นผู้ผิดนัด แต่ลูกหนี้ก็อาจมีข้ออ้างอันทำให้ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัดได้ โดยมีข้อพิจารณา ดังนี้

1. มาตรา 205 บัญญัติว่า "ตราบไคการชำระหนี้ นั้นยังมีได้กระทำการ เพราะพฤติการณ์อันใดอันหนึ่ง ซึ่งลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบ ตราบนั้นลูกหนี้ยังหาได้ชื่อว่าผิดนัดไม่" ซึ่งใจความตรงกันกับในประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันมาตรา 285 อันบัญญัติไว้แปลความเป็นภาษาอังกฤษได้ว่า The debtor is not in default so long as the performance is not effected in consequence of a circumstance for which he is not responsible.²² และสอดคล้องกับหลักกฎหมายโรมันที่กล่าวว่า ลูกหนี้ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัด หากลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้โดยเหตุอันไม่ใช่ความผิดของลูกหนี้ หรือลูกหนี้มีข้อสงสัยเกี่ยวกับกำหนดเวลาชำระหนี้ด้วยข้ออ้างอันชอบด้วยเหตุผล²³ ซึ่งก็ตรงกันกับหลักการที่ผูกเรื่อง

²² Chung Hui Wang, The German Civil Code, P. 65.

²³ W.W. Buckland, A Text-Book of Roman Law from Augustus to Justinian, 2 nd. ed. (Cambridge at the University Press, 1932), P. 550.

ลูกหนี้ผิดนัดไว้กับความผิด (fault) ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2

แต่อย่างไรก็ดีข้อยกเว้นตามมาตรา 205 ดังกล่าว มีผลเพียงทำให้ลูกหนี้ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัดเท่านั้น แต่ก็ยังคงมีหน้าที่ต้องชำระหนี้ ต่างจากกรณีที่มีการชำระหนี้เป็นอันพัณวิสัยโดยเหตุอันโทษลูกหนี้ไม่ได้ซึ่งลูกหนี้จะหลุดพ้นจากหน้าที่ในการชำระหนี้

พฤติการณ์ซึ่งลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบอาจเป็นเหตุสุดวิสัยหรือไม่ก็ได้ เช่น การที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้เพราะถูกศาลสั่งอายัด เป็นการถูกบังคับตามกฎหมายถือเป็นผู้ผิดนัดที่ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบ (คำพิพากษาฎีกาที่ 552/2486) ส่วนหนี้อันเกิดจากมูลละเมิด โดยทั่วไปแล้วลูกหนี้จะอ้างข้อยกเว้นอันจะทำให้ไม่ต้องตกเป็นผู้ผิดนัดตามมาตรา 205 นี้ไม่ได้ เพราะกรณีการทำละเมิดหากมีการชำระหนี้ค่าสินไหมทดแทนแล้ว ก็จะไปโทษใครไม่ได้ นอกจากลูกหนี้เอง²⁴

2. กรณีเจ้าหนี้ผิดนัด แม้เรื่องเจ้าหนี้ผิดนัดจะไม่ใช่ข้อยกเว้นของเรื่องลูกหนี้ผิดนัดโดยตรงก็ตาม (เพราะผลของการที่เจ้าหนี้ผิดนัดยังมีลักษณะเฉพาะ เช่น กรณีสัญญาต่างตอบแทน หากเจ้าหนี้ผิดนัดและการชำระหนี้เป็นอันพัณวิสัยในเวลาต่อมา ลูกหนี้ไม่เสียสิทธิที่จะรับชำระหนี้ตอบแทน ตามมาตรา 372 เป็นต้น) แต่การที่เจ้าหนี้ผิดนัดก็อาจถือเป็นพฤติการณ์อันหนึ่งที่ลูกหนี้จะยกขึ้นอ้างเพื่อไม่ต้องตกเป็นผู้ผิดนัดตามมาตรา 205

กรณีที่จะถือว่าเจ้าหนี้ผิดนัดได้แก่กรณีตามมาตรา 207 ซึ่งบัญญัติว่า "ถ้า

²⁴ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 2 ภาคจบบริบูรณ์, หน้า 549.

ลูกหนี้ขอปฏิบัติชำระหนี้ และเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้ นั้นโดยปราศจากมูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้ไซ้ ท่านว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัด" และมาตรา 210 บัญญัติว่า "ถ้าลูกหนี้จำต้องชำระหนี้ส่วนของตนต่อเมื่อเจ้าหนี้ชำระหนี้ครบถ้วนด้วยไซ้ แม้ถึงว่าเจ้าหนี้จะได้เตรียมพร้อมที่จะรับชำระหนี้ตามที่ลูกหนี้ขอปฏิบัตินั้นแล้วก็ดี หากไม่เสนอที่จะทำการชำระหนี้ครบถ้วนตามที่จำเป็นต้องทำ เจ้าหนี้ก็เป็นอันได้ชื่อว่าผิดนัด" เป็นต้น

เหตุผลที่ในกรณีการผิดนัดในหนี้ตามเช็ค ต้องถือเอาเวลาที่ธนาคารตามเช็คปฏิเสธการจ่ายเงิน ไม่ใช่เวลาตามวันที่ลงในเช็ค (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1750/2518, 1242/2522, 2948/2523) ก็เพราะกรณีนี้ สถานที่ชำระหนี้คือสำนักงานของธนาคาร โดยธนาคารเป็นตัวแทนในการชำระหนี้ หากเจ้าหนี้ไม่ไปยื่นขอรับเงินตามเช็คก็เท่ากับเจ้าหนี้ผิดนัดไม่ไปรับชำระหนี้เอง จึงไม่ถือเอาวันที่ลงในเช็คเป็นวันที่ผิดนัด เว้นแต่จะเป็นวันเดียวกันกับที่ธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงิน

ก็เห็นได้ชัดเจนได้แก่กรณีตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 440/2503 ซึ่งวินิจฉัยว่า การที่ผู้ให้เช่าไปเก็บค่าเช่าจากผู้เช่าตลอดมา 10 ปี ตั้งแต่เช่ากันมาเป็นการแสดงเจตนาว่าผู้ให้เช่า จะเป็นผู้ไปเก็บค่าเช่าเอาจากผู้เช่าเอง เมื่อผู้ให้เช่าไม่ไปเก็บจะหาว่าผู้เช่าผิดนัดหาได้ไหม (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1735/2517 วินิจฉัยในทำนองเดียวกัน แต่หากเป็นกรณีที่ปรากฏข้อเท็จจริงหรือพฤติการณ์ว่าฝ่ายผู้ให้เช่าเป็นฝ่ายไปเก็บค่าเช่าจากผู้เช่า ผู้เช่า จึงมีหน้าที่ไปชำระค่าเช่า ณ กุณิลำเนาของผู้ให้เช่าซึ่งเป็นเจ้าหนี้ ตามมาตรา 324 ฉะนั้นการที่ผู้ให้เช่าไม่ไปเก็บค่าเช่า จึงไม่เป็นข้อแก้ตัวที่ผู้เช่าจะอ้างเพื่อให้พ้นความรับผิดชอบในการผิดนัดไม่ชำระค่าเช่า (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 695/2508)

3. กรณีกำหนดเวลาชำระหนี้เปลี่ยนแปลงไปอันเป็นคุณแก่ลูกหนี้ ได้แก่กรณีตกลงกันใหม่ให้ชยาสกำหนดเวลาชำระหนี้เดิมออกไป หรืออาจโดยพฤติการณ์ของเจ้าหนี้ที่แสดงให้เห็นว่าไม่ถือเอากำหนดเวลาชำระหนี้ที่กำหนดไว้เป็นสาระสำคัญ แต่ต้องถึงขนาดว่าเจ้าหนี้ไม่ใส่ใจต่อการผิดนัดของลูกหนี้ หรือยินยอมสละประโยชน์ที่จะเรียกร้องให้ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบในการที่ผิดนัดนั้น ไม่ใช่เพียงแต่ไม่ถือเป็นสาระสำคัญพอที่จะบอกเลิกสัญญาเท่านั้น เช่นสัญญาประนีประนอมยอมความ มิได้ระบุว่าจะจำเลยจะต้องเสียดอกเบี้ยให้แก่โจทก์ด้วย และก่อนทำสัญญาคณะกรรมการชญา-

คารโจทก์ก็มีมติให้งดคิดดอกเบี้ยจากจำเลย แม้ในสัญญาจะระบุว่าหากจำเลยผิดนัดชำระหนี้งวดใดให้ถือว่าผิดนัดทั้งหมด แต่เมื่อจำเลยไม่ชำระหนี้ตามกำหนดโจทก์ก็มีได้ฟ้องร้องหรือว่าจำเลยผิดนัดจริงจึง และเรียกดอกเบี้ยจากจำเลย แม้ตอนที่โจทก์มีหนังสือแจ้งให้ชำระหนี้เงินตามสัญญา และตอนที่ทนายความของโจทก์มีหนังสือบอกกล่าวทวงถาม ก็ได้เรียกให้จำเลยชำระดอกเบี้ย ดังนี้ ต้องถือว่าจำเลยตกเป็นผู้ผิดนัด และจะต้องเสียดอกเบี้ยนับแต่วันครบกำหนดชำระหนี้ตามหนังสือบอกกล่าวของทนายโจทก์ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1698/2515) กำหนดชำระค่าเช่าเหมืองแร่ไว้ แต่เมื่อล่วงเลยไปแล้วผู้ให้เช่าไม่ทักท้วง แต่ให้ผู้เช่าผ่อนเวลาชำระค่าเช่า ผู้ให้เช่าคิดดอกเบี้ยในค่าเช่าที่ค้างฐานผิดนัดแต่ละเดือนไม่ได้ ศาลคิดให้ตั้งแต่วันบอกกล่าวให้ชำระค่าเช่าภายหลัง (คำพิพากษาฎีกาที่ 36/2521) เป็นต้น

4. กรณีที่ลูกหนี้มีสิทธิหักกลบลบหนี้ เนื่องจากมาตรา 342 บัญญัติว่า "หักกลบลบหนี้ นั้นทำได้ด้วยคู่กรณีฝ่ายหนึ่งแสดงเจตนาแก่อีกฝ่ายหนึ่ง การแสดงเจตนาเช่นนี้ทำนองว่าจะมีเงื่อนไขหรือเงื่อนไขเริ่มต้นหรือเวลาสิ้นสุดอีกด้วยหาได้ไม่

การแสดงเจตนาดังกล่าวมาในวรรคก่อนนี้ . ทำนองว่ามีผลย้อนหลังขึ้นไปจนถึงเวลาซึ่งหนี้ทั้งสองฝ่ายนั้นอาจหักกลบลบกันได้เป็นครั้งแรก"

จึงมีปัญหาว่าในกรณีที่ลูกหนี้ผิดนัดแต่ลูกหนี้มีสิทธิหักกลบลบหนี้กับหนี้ที่เจ้าหนี้ค้างชำระหนี้อยู่กับลูกหนี้ด้วย ลูกหนี้จะขอหักกลบลบหนี้และอ้างผลของการหักกลบลบหนี้ว่ามีผลย้อนหลังไปถึงเวลาซึ่งหนี้ทั้งสองฝ่ายอาจหักกลบลบหนี้กันได้เป็นครั้งแรกตามมาตรา 342 ดังกล่าว เพื่อจะไม่ต้องตกเป็นผู้ผิดนัดได้หรือไม่?

มีคำพิพากษาฎีกา ที่ 650/2520 วินิจฉัยว่า แม้ตามสัญญากำหนดให้โจทก์ต้องช่วยเสียดอกเบี้ยครึ่งหนึ่งให้แก่ธนาคาร แต่โจทก์ไม่เคยทำตามสัญญา แต่เมื่อจำเลยต้องเสียเงินให้โจทก์อีกหลายประการ จำเลยจึงมีสิทธิหักกลบลบหนี้ได้อยู่แล้ว เมื่อจำเลยไม่ใช่สิทธิโจทก์ก็ไม่ผิดนัด ซึ่งคำพิพากษาในเรื่องนี้น่าจะเป็นคำตอบสำหรับปัญหาดังกล่าวได้ แต่อย่างไรก็ดี หากหักกลบลบหนี้กันแล้วปรากฏว่าลูกหนี้ยังคงเป็นหนี้ค้างชำระอยู่อีก ก็อาจผิดนัดเพียงตามจำนวนที่ยังคงค้างชำระกันนั้น